

УДК 336.1

JEL Classification: G18,H00,H59

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2023-4.92.14>**Мирослава Тимоць**, к.е.н., доц.,<https://orcid.org/0000-0001-9369-490X>**Тарас Івашків**, к.е.н., доц.,<https://orcid.org/0000-0003-2926-5101>

ЗВО «Університет Короля Данила»,

м. Івано-Франківськ

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

Анотація

У статті проаналізовано сучасний стан державних фінансів в Україні, зокрема державного бюджету та боргового навантаження. **Актуальність** досліджуваної тематики зумовлена необхідністю побудови ефективної системи державних фінансів, що набуває особливого значення в умовах циклічних економічних коливань, занепаду продуктивних сил, падіння соціальних стандартів життя, зниження конкурентоспроможності нашої країни та воєнного стану. Для того, щоб виконувати ці функції, державні фінанси повинні мати адекватну та оптимальну ресурсну базу.

Мета дослідження. Проаналізувати сучасний стан державних фінансів в Україні через призму існуючих викликів та загроз, оцінити виконання державного бюджету та рівень боргового навантаження. **Методологія.** При написанні статті використано загальнонаукові теоретичні методи: системний аналіз – для з'ясування основних категорій дослідження; графічний метод та структурний аналіз – для наочного представлення теоретичного й аналітичного матеріалу щодо відображення основних характеристик державних фінансів. **Результати.** Проаналізовано виконання державного бюджету України в розрізі доходів, видатків та кредитування. Доходи державного бюджету у 2022 році зросли завдяки міжнародній фінансовій допомозі, яка складала понад чверть усіх доходів державного бюджету. Видатки державного бюджету у 2022 році були на 17,1% нижчими від запланованих. Наведено динаміку номінального ВВП за п'ять останніх років, а також проведено порівняльний аналіз зміни розміру ВВП на душу населення в Україні та провідних європейських державах. Встановлено, що номінальний ВВП України в національній валюті протягом досліджуваного періоду мав тенденцію до збільшення, окрім 2022 року. Обгрунтовано вплив ключових викликів та загроз на зміну ВВП. Найбільший вплив на скорочення ВВП у 2022 р. спричинило повномасштабне вторгнення країни-агресора в Україну, зростання зовнішнього боргу, велика частка тіньової економіки та низька інвестиційна привабливість українських компаній. Наведено динаміку та структуру державного боргу, а також досліджено динаміку боргового навантаження за 2018-2022 р.р. Обгрунтовано, що зростання боргової залежності українського уряду суттєво послабило фіскальну спроможність

держави. Загалом результати аналізу показали стійкість системи державних фінансів з врахуванням існуючих викликів та загроз. **Перспективи подальших досліджень.** За результатами аналізу встановлено, що відношення боргу до ВВП у 2022р. перевищило порогове значення 60%. Це свідчить не лише про можливість загострення боргової кризи, а й про необхідність пошуку шляхів оптимізації державної боргової політики.

Ключові слова: державний бюджет, ВВП, доходи, видатки, борг.

Кількість джерел: 8, кількість таблиць: 3, кількість рисунків: 2.

Myroslava Tymots, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0001-9369-490X>

Taras Ivashkiv, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0003-2926-5101>
King Daniel's University

ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE OF THE STATE FINANCES IN UKRAINE

Summary

The current state of public finances in Ukraine, in particular of state budget and debt burden is analyzed in the article. The relevance of the researched topic due to the need to build an effective system of the state finances that have a special value in the conditions of cyclical economic fluctuations and the decline of productive forces, decline in social living standards, decrease in competitiveness of our country and martial law. In order to perform these functions, the state finances should have an adequate and optimal resource base.

The dynamics of nominal GDP for the last five years are given and also a comparative analysis of changes in GDP per capital was carried out in Ukraine and in leading European states. It was established that the nominal GDP of Ukraine in the national currency during the studied period had a tendency to increase except of key challenges and threats on the change in GDP were substantiated. The largest influence for reduction GDP in 2022 caused a full-scale invasion of the aggressor country in Ukraine, growth of external debt, a large part of a shadow economy and low investment attractiveness of Ukrainian companies. The implementation of the state budget of Ukraine analyzed in terms of income, expenses and lending. Revenues of the state budget in 2022 increased due to the international financial help, which composed more than a quarter of all incomes of a state budget. State expenditures of budget in 2022 were on 17,1% lower than planned.

It is observed the growth of a profitable part of a budget which is due to economic and political factors. The emergence of significant fluctuations and deviations in the structure of the reGDPvenue side of the state budget in the context of the budget policy of the state in

modern conditions is due to the low quality of planning, which has been observed in recent years in the organization of public finances. The dynamics and structure of the state debt are given and also the dynamics of the debt burden for 2018-2022. It was grounded that the growing debt dependence of the Ukrainian government will significantly weaken the fiscal capacity of the state. In general, the stability of the public finance system, taking into account the existing challenges and threats.

Keywords: national budget, GDP, income, expenses, debt.

Number of sources – 8, number of tables – 3, number of drawings – 2.

Постановка проблеми. Державні фінанси відіграють важливу роль у забезпеченні економічного зростання, підтримці ділової активності, регулюванні економіки, вирішенні соціальних проблем та створенні необхідних умов для розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Сьогодні питання побудови ефективної системи державних фінансів набуває особливого значення в умовах циклічних економічних коливань, занепаду продуктивних сил, падіння соціальних стандартів життя, зниження конкурентоспроможності нашої країни та воєнного стану. Для того, щоб виконувати ці функції, державні фінанси повинні мати адекватну й оптимальну ресурсну базу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фінансові ресурси держави є основною складовою формування сучасних соціально-економічних процесів у суспільстві. Стан фінансових ресурсів держави безпосередньо і взаємозалежно впливає на функціонування національної економіки, темпи економічного зростання, рівень добробуту населення, розвиток різних галузей промисловості, соціального сектору тощо.

Фінансова система України наразі переживає надзвичайно складний період і потребує термінових та ефективних змін. Останніми роками під дією об'єктивних економічних наслідків фінансово-економічної кризи та політичних протистоянь усередині країни стан державних фінансів України стабільно погіршується, а ефективність фіскальних механізмів знижується. Без виявлення факторів, що створюють ризики стійкості державних фінансів, неможливо розробити дієвої програми заходів щодо підвищення ефективності функціонування системи державних фінансів [1]. Нині постає необхідність ефективного управління бюджетними ресурсами,

ФІНАНСИ

побудови державної стратегії соціально-економічного розвитку, орієнтованої на збалансовану систему державних фінансів.

Збалансований режим державних фінансів та ефективне управління бюджетом гарантують сприятливе макроекономічне середовище, яке стимулює ділову активність, збільшує інвестиції та забезпечує належний соціальний захист населення [2]. Незважаючи на значні досягнення вітчизняних дослідників, питання оптимізації фінансових ресурсів держави в умовах воєнного стану ще не до кінця вивчені.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан державних фінансів в Україні через призму існуючих викликів та загроз, оцінити виконання державного бюджету та рівень боргового навантаження.

Виклад основного матеріалу. Динаміка економічних процесів та економічного розвитку виражається в показниках темпів зростання та структурних зрушень в економіці. Оскільки економічний розвиток визначається як довгостроковий процес, система індикаторів включає індекси фізичного обсягу ВВП та ВВП на душу населення, а також темпи зростання, показники інтенсивності рушійних сил.

Динаміка ВВП України за період з 2018 по 2022 роки наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка номінального ВВП України за 2018-2022 рр.*

Рік	Номінальний ВВП					
	млрд. грн.	приріст, млрд. грн.	приріст, %	млрд. дол.	приріст, млрд. дол.	приріст, %
2018	3558,7	-	-	130,8	-	-
2019	3974,6	415,9	11,7	153,8	23,0	17,6
2020	4194,1	219,5	5,5	155,6	1,8	1,2
2021	5459,6	1265,5	30,2	199,8	44,2	28,4
2022	5191,0	-268,6	-4,9	160,5	-39,3	-19,7

*Джерело: складено на основі джерел [3-7].

Дані, наведені в табл. 1, засвідчують, що номінальний ВВП України в національній валюті протягом досліджуваного періоду мав тенденцію до збільшення, окрім 2022 року. Тоді як у 2021 р. було

зафіксовано найвищі темпи зростання ВВП – 30,2% у гривні та 28,4% у дол. США. Найбільший вплив на скорочення ВВП у 2022 р. спричинило повномасштабне вторгнення країни-агресора в Україну (однак війна – не єдина причина падіння ВВП). Також значний вплив на падіння ВВП спричинили такі явища, як зростання зовнішнього боргу, велика частка тіньової економіки та низька інвестиційна привабливість українських компаній.

Загальний рівень розвитку економіки країни, який вимірюється ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС), має вирішальний вплив на державні фінанси. Цей показник часто використовується для порівняльного аналізу економічного розвитку з іншими країнами. Індикатор також використовується для порівняння рівня економічного розвитку України з групою європейських країн (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка ВВП (ПКС) за 2018-2022 рр.*

Роки	Країни				
	Україна	Польща	Країни Балтії	Єврозона	ЄС
2018	12336,93	31739,26	33623,71	47728,32	44345,41
2019	12804,96	33159,77	35010,37	48721,25	45362,15
2020	12407,79	32546,83	34800,48	46639,58	43477,91
2021	12949,33	34915,54	36915,22	49530,3	46268,57
2022	10731,44	36798,19	37056,13	51307,61	48024,93

*Джерело: [8].

Варто зазначити, що всі групи показників у 2020 році знизилися. Найбільше зниження відбулося в Єврозоні – на 4,27%, в країнах ЄС – на 4,15% ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності), в Україні – на 3,1%, а найменше – в країнах Балтії – на 0,6%. Дуже цікаво порівняти цей показник з найближчим сусідом України – Польщею.

Протягом досліджуваного періоду в Польщі, як і в інших цільових групах країн, спостерігалось стабільне зростання ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності). Більше того, на початку аналізованого періоду цей показник у Польщі був

у 2,5 рази вищим, ніж в Україні, а вже у 2022 році він у 3,4 рази перевищував український ВВП (за паритетом купівельної спроможності). Це пов'язано з тим, що значення цього ж показника в Україні з відомих причин зменшилося.

Порівняння рівня ВВП України (за паритетом купівельної спроможності) з країнами ЄС та Єврозони показує ще більш виражену тенденцію відставання України. У 2015 році розрив з країнами ЄС становив 3,7 рази, а з країнами Єврозони – чотири рази, а у 2022 році збільшиться до 4,5 разів та 4,8 разів відповідно. Таким чином, економіка України розвивається, ВВП зростає, але дуже повільними темпами.

Основними зовнішніми факторами, що впливали на ВВП України, були коливання світових цін та попиту на сировинні товари. Зокрема, зміни у ВВП України були безпосередньо пов'язані з початковою динамікою цін на сировинні товари. Окрім того, іншою основною причиною повільного розвитку української економіки було порушення ключових макроекономічних співвідношень.

Водночас дослідники також вказують на низьку інвестиційну привабливість українських компаній, зростання зовнішнього боргу та старіння транспортної інфраструктури, що обмежує експорт і транзит. Початок повномасштабного вторгнення російської федерації загострив усі ці проблеми.

Варто зазначити, що зростання боргової залежності українського уряду послаблює фіскальну спроможність держави. Зокрема, відношення загального обсягу державного боргу до доходів державного бюджету з 2018 по 2022 рік було нестабільне, а саме: у 2018 році показник становив 233,7%, у 2019 р. скоротивсь на 33,5%, у 2020 р. знову зріс на 37% і становив 237,2%, у 2021 році знову відбулось скорочення на 31,2% та у 2022 році цей показник був на рівні 227,8%. Слід зазначити, що протягом досліджуваного періоду значення цього індексу на 100% перевищує максимально допустиме значення для країн, що розвиваються (рис. 1).

Отже, ВВП (ПКС) на душу населення в Україні є одним з найнижчих, що свідчить про бідне існування населення. Одним із основних чинників, які на це вплинули, є повномасштабна війна в

Україні. Тому важливо розглянути спочатку виконання Державного бюджету України та причини, які вплинули на його недовиконання.

Рис. 1. Співвідношення сукупного державного боргу та доходів Державного бюджету України за 2018–2022 рр., %

*Джерело: [3-7].

Доходи бюджету у 2019 р. були на рівні 998 млрд грн, або 96% плану на рік (1,036 трлн грн). Видатки державного бюджету у 2019 році менше плану на 54 млрд грн, або 4,8 відсотка. Основними причинами нижчих видатків, ніж заплановано, є низька виконавча дисципліна з боку учасників бюджетного процесу, видатки на державні програми соціального захисту в межах фактичних зобов'язань, а також економія на виплатах за державним боргом.

Планові надходження доходів до державного бюджету у 2020 році було перевиконано на 8,7 млрд грн, або 0,8%. Видатки відповідно проведено було на 67,5 млрд грн, або 5,0% менше плану, через що не досягнуто мети, цілей і завдань окремих бюджетних програм. Водночас абсолютні та відносні показники недовиконання планів видатків у 2020 році є найвищими з 2015 року.

Державний бюджет України на 2021 рік було виконано на тлі вищого, ніж очікувалося, зростання імпорту та цін і нижчого, ніж очікувалося, зростання реального ВВП. Виконання планових надходжень доходів до державного бюджету на 2021 рік

ФІНАНСИ

перевиконано на 15,8 млрд грн, або 1,2%. Видатки державного бюджету було виконано на 52,9 млрд грн (3,4%) менше, ніж планувалося, зокрема, через недовиконання плану за окремими видатками та доходами, визначеними за джерелами фінансування, а також невиконання або передчасне ухвалення необхідних управлінських рішень щодо використання коштів.

Доходи державного бюджету у 2022 році були на 26,8 млрд грн (1,5%) вищими за доходи загального фонду, які зросли на 280,2 млрд грн (23,1%), тоді як доходи спеціального фонду були на 253,4 млрд грн (46,1%) нижчими. Перевиконання плану доходів відбулося завдяки міжнародній фінансовій допомозі, яка склала 480,7 млрд грн, що становить понад чверть усіх доходів державного бюджету, або в 3,7 рази більше від запланованої суми. Видатки державного бюджету у 2022 році були на 17,1% нижчими від запланованих і становили 559,6 млрд грн. Заходи, пов'язані з національною безпекою та обороною, склали 56,8% від загального обсягу видатків.

Важливо також проаналізувати державний бюджет України за кредитуванням на 2018-2022 роки (рис. 2).

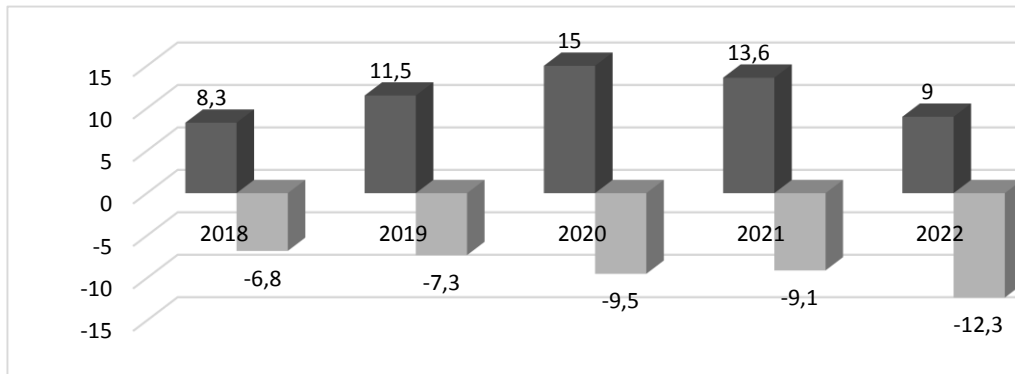

Рис. 2. Кредитування Державного бюджету України протягом 2018–2022 рр.

*Джерело: [3-7].

Надано кредитів у 2019 р. з державного бюджету у сумі 11,5 млрд грн, у тому числі з загального фонду – 2,6 млрд гривень. Погашення кредиту поповнило державний бюджет України на 2019 рік на 7,3 млрд грн (з яких 6,9 млрд грн надійшло на загальний рахунок).

З урахуванням погашення кредитів державний бюджет України на 2020 рік становив 9,5 млрд грн (з яких 9,1 млрд грн – на загальному рахунку). У 2020 році з державного бюджету буде профінансовано 15 млрд грн, з яких 4 млрд грн - із загального фонду.

З Державного бюджету було надано кредитів у 2021 р. на суму 13,6 млрд грн; з урахуванням погашення кредитів державний бюджет України на 2021 рік склав 9,1 млрд грн.

З урахуванням погашення кредитів державний бюджет України на 2022 рік становить 12,3 млрд грн (з них 12 млрд грн – на загальному рахунку). У 2022 році з державного бюджету було надано кредит у розмірі 9 млрд грн, у тому числі 2,6 млрд грн із загального фонду.

Як показує таблиця 3, загальний державний борг стабільно зростає протягом періоду, що розглядається, окрім 2019 р. Загальна сума боргу зросла протягом 2018–2022 рр. на 1 885,1 млрд грн, або на 86,2%.

Таблиця 3

Боргове навантаження на бюджет України у 2018–2022 рр.*

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Абсолютний приріст суми, млрд. грн		Темп приросту, %	
						2022-2018	2022-2021	2022/2018	2022/2021
Державний борг, в т.ч.:	1860,5	1761,4	2259,2	2362,5	3715,1	1854,6	1352,6	199,7	157,3
зовнішній	1099,4	931,9	1258,5	1299,9	2325,4	1226,0	1025,5	211,5	178,9
внутрішній	761,1	829,5	1000,7	1062,6	1389,7	628,6	327,1	182,6	130,8
Гарантований державою борг, в т. ч.:	308,1	237,0	292,7	309,3	356,6	48,5	47,3	115,7	115,3
зовнішній	297,8	227,3	260,4	260,3	285,5	-12,3	25,2	95,9	109,7
внутрішній	10,3	9,6	32,3	49,0	71,1	60,8	22,1	690,3	145,1
Загальна сума боргу	2186,6	1998,3	2551,9	2671,8	4071,7	1885,1	1399,9	186,2	152,4

*Джерело: [3-7].

Так, у 2019 р. відносно 2018 р. він скоротився на 188,3 млрд грн (-8,6%); в 2020 р. до 2019 р. – на 553,6 млрд грн (+27,7%); в 2021 році до 2020 р. – на 119,9 млрд грн (+4,7%); в 2022 р. до 2021 р. – на 1399,9 млрд грн (+52,4%).

У 2019 році державний та гарантований державою борг України зменшився на 188,3 млрд грн у гривневому еквіваленті, але збільшився на 6,1 млрд доларів США в доларовому еквіваленті.

Така протилежна динаміка боргу в гривневому та доларовому еквівалентах пояснюється переважно ревальвацією гривні.

Здатність фінансувати дефіцит бюджетних витрат обмежена не лише розміром граничного бюджетного дефіциту, а й дозволеною сумою державного боргу. Відповідно до Маастрихтської угоди закон про бюджет України встановлює ліміт у 60% ВВП.

Після розрахунку відношення боргу до ВВП (%) за період 2018-2022 років можна сказати, що у 2019 та 2021 роках значення цього індексу не перевищує порогового значення 60%. Проте за результатами решти років співвідношення прямого державного та гарантованого державного боргу до ВВП перевищує 60%. Міжнародний валютний фонд (МВФ) прогнозує, що державний борг України досягне 78% ВВП у 2023 році, 78,7% у 2014 році, 82,9% у 2025 році, 88,7% у 2026 році та 92,3% у 2027 році.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Державні фінанси є частиною національної фінансової системи. Збалансований режим державних фінансів та ефективне управління бюджетом дозволяють урядам добре виконувати свої функції, створювати сприятливе макроекономічне середовище для ділової активності та інвестицій, а також забезпечувати належний соціальний захист. Аналіз державного бюджету України за 2018-2022 роки показує, що рівень бюджетного дефіциту постійно зростає, оскільки обсяг видатків має тенденцію до суттєвого перевищення обсягу доходів над обсягом видатків. Зокрема, за аналізований період відбулось зростання дохідної частини Державного бюджету України у 2022 р. на 859 287 млн. грн. або 92,58%, що є позитивним. Незважаючи на вторгнення російської федерації до України 24 лютого 2022 року, показники доходів були досягнуті, як і було заплановано на звітний період. В умовах воєнного стану у 2022 році рівень виконання видатків Державного бюджету України із 2017 року є найнижчим.

Державні запозичення за 2022 рік до державного бюджету були здійснені в обсязі 1309,1 млрд грн. У 2022 році погашення основної суми боргу державного бюджету становило 448,6 млрд гривень. Погашення внутрішнього боргу дорівнювало 401,9 млрд грн,

зовнішнього боргу – 46,6 млрд гривень. За результатами аналізу встановлено, що відношення боргу до ВВП у 2022 р. перевищило порогове значення 60%. Це свідчить не лише про можливість загострення боргової кризи, а й про необхідність пошуку шляхів оптимізації державної боргової політики.

Список використаних джерел:

1. Тимошенко О.В., Гудзь Т. П. Аналіз стійкості державних фінансів України. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2019. № 4. С. 48-58.
2. Квач Я. П. Проблеми та перспективи реформування державних фінансів в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. № 1. С. 112–121.
3. Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2018». URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets>
4. Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2019 рік». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Презентація%20Державний%20бюджет_2019.pdf
5. Річний звіт про виконання Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік". URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>
6. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за 2021 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration>
7. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538
8. Official site of the World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report>

References:

1. Tymoshenko, O.V., Gudz, T.P. (2019). Analysis of the stability of public finances of Ukraine. *Naukovij visnyk Poltavskogo universytetu ekonomiky i torghivli. Serija "Ekonomichni nauku" [Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. Series "Economic Sciences"]*, vol. 4, pp. 48-58 (in Ukr.).
2. Kvach, J.P. (2015). Problems and prospects of reforming state finances in Ukraine. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnogo universytetu podatkovoji sluzhby Ukrainy. [Collection of scientific works of the National University of the State Tax Service of Ukraine]*, vol. 1, pp. 112-121 (in Ukr.).
3. Annual report on the implementation of the Law of Ukraine on "The State Budget of Ukraine for 2018". URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (in Ukr.).
4. Annual report on the implementation of the Law of Ukraine on "The State Budget of Ukraine for 2019". URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Презентація%20Державний%20бюджет_2019.pdf
5. Annual report on the implementation of the Law of Ukraine on "The State Budget of Ukraine for 2020". URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information> (in Ukr.).
6. Information on the state of implementation of the Consolidated and State Budgets of Ukraine for 2021. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration> (in Ukr.).
7. Information from the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2022. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (in Ukr.).
8. Official site of the World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report> (in Ukr.).